

LA MEMÒRIA D'UN PAISATGE GRAVAT

Les pedreres de marès, empremta territorial del paisatge identitari de Mallorca

VOLUM 1: TESI

Aquesta recerca es troba regulada per Creative Commons

Llicència CC Reconeixement – No Comercial – Sense Obra Derivada (by-nc-nd)

No es permet l'ús comercial de l'obra original ni la generació d'obres derivades

catalina.salva@gmail.com

paisatgestransformats@gmail.com

www.pedresdemares.com

LA MEMÒRIA D'UN PAISATGE GRAVAT

Les pedreres de marès, empremta territorial del paisatge identitari de Mallorca

Volum 1: Tesi

Autora: Catalina Salvà Matas

Directors: Carles Llop Torné (director) i Maria Goula (codirectora)

Tesi Doctoral, setembre de 2020

Departament d'Urbanisme i Ordenació del Territori

Universitat Politècnica de Catalunya

www.pedreresdemares.com

1. INTRODUCCIÓ	11
1.1. Tema	13
1.2. Estat de la qüestió i de l'art	21
1.3. Hipòtesis generals	43
1.4. Objectius	47
1.5. Aspectes metodològics	51
1.6. Estructura de la tesi	59
2. LES PEDRERES COM A LLOCS	63
2.1. La revelació de l'invisible	65
2.2. Sobre pedreres	73
2.2.1. L'origen de la paraula	73
2.2.2. Tipologies de pedreres	75
2.2.3. Les pedreres actuals a les Illes Balears	79
2.2.4. L'essència del territori: el marès	81
2.2.5. Legislació sobre pedreres a Mallorca	107
2.3. Pedreres <i>versus</i> Pedreres de marès	131
2.4. Construir el buit	143
2.4.1. L'extracció manual del marès	149
2.4.2. L'extracció mecanitzada del marès	152
2.4.3. La datació de la mecanització	157
2.4.4. Els oficis vinculats al marès	160
2.5. Identitat de les pedreres de marès	169
2.5.1. Percepció de les pedreres	169
2.5.2. Tipologies de pedreres de marès	173
2.5.3. Rastres en construcció	183
2.5.4. Empremtes d'un paisatge productiu	185
2.6. Conclusions	189
3. LES PEDRERES COM A MEMÒRIA	193
3.1. Rastres de les pedreres de marès a la memòria col·lectiva	195
3.1.1. Les pedreres a través dels documents històrics	201
3.1.2. Les pedreres a través de la mirada dels viatgers	207

3.1.3. Les pedreres a través dels documents cartogràfics	221
3.1.4. Les pedreres de marès als catàlegs de patrimoni	235
3.1.5. Un imaginari desigual	243
3.2. L'origen de la Mallorca construïda	247
3.2.1. Els llibres d'obra dels edificis emblemàtics: la Seu, la Llonja, el Castell de Bellver i el Palau de l'Almudaina	251
3.2.2. El marès, una constant a l'arquitectura mallorquina	259
3.2.3. El marès a l'arquitectura contemporània	265
3.2.4. Construïnt el construït	269
3.3. Registrant la memòria: 714 anys de pedreres de marès (1305-2019)	271
3.3.1. Els registres de pedreres	275
3.3.2. Les fonts: els registres de pedreres ja realitzats	277
3.3.3. L'elaboració del registre de pedreres i els seus resultats	297
3.3.4. Pedreres actives i inactives	311
3.3.5. La desaparició de l'activitat	315
3.4. Conclusions	319
4. LES PEDRERES COM A PAISATGE	325
4.1. La mirada de paisatge com a eina	327
4.1.1. Sobre paisatge	337
4.1.2. La idea de paisatge de Mallorca a l'imaginari col·lectiu	347
4.2. La cartografia com a eina de transcripció de la mirada	357
4.2.1. Sobre l'escala i els límits del que es dibuixa	367
4.2.2. Sobre algunes de les variables llegides	373
4.3. El fenomen de la territorialitat: el Territori de Pedreres	379
4.3.1. De les traces al territori. Conformació del Territori de Pedreres	397
4.4. Materialitat i percepció: de Territori a Paisatge de Pedreres	407
4.4.1. El Paisatge de Pedreres, articulador del territori	411
4.5. Els conjunts de pedreres, patrons en el paisatge	415
4.5.1. La influència com a intensitat de la memòria i la llegibilitat dels conjunts	475
4.5.2. Els conjunts de pedreres i les unitats de paisatge	479
4.6. Trets essencials de les pedreres de marès	481
4.6.1. La construcció d'un ecosistema	491
4.6.2. Els rastres de la identitat	513
4.6.3. Paisatge latent <i>versus</i> paisatge relíquia	521
4.7. Conclusions	527

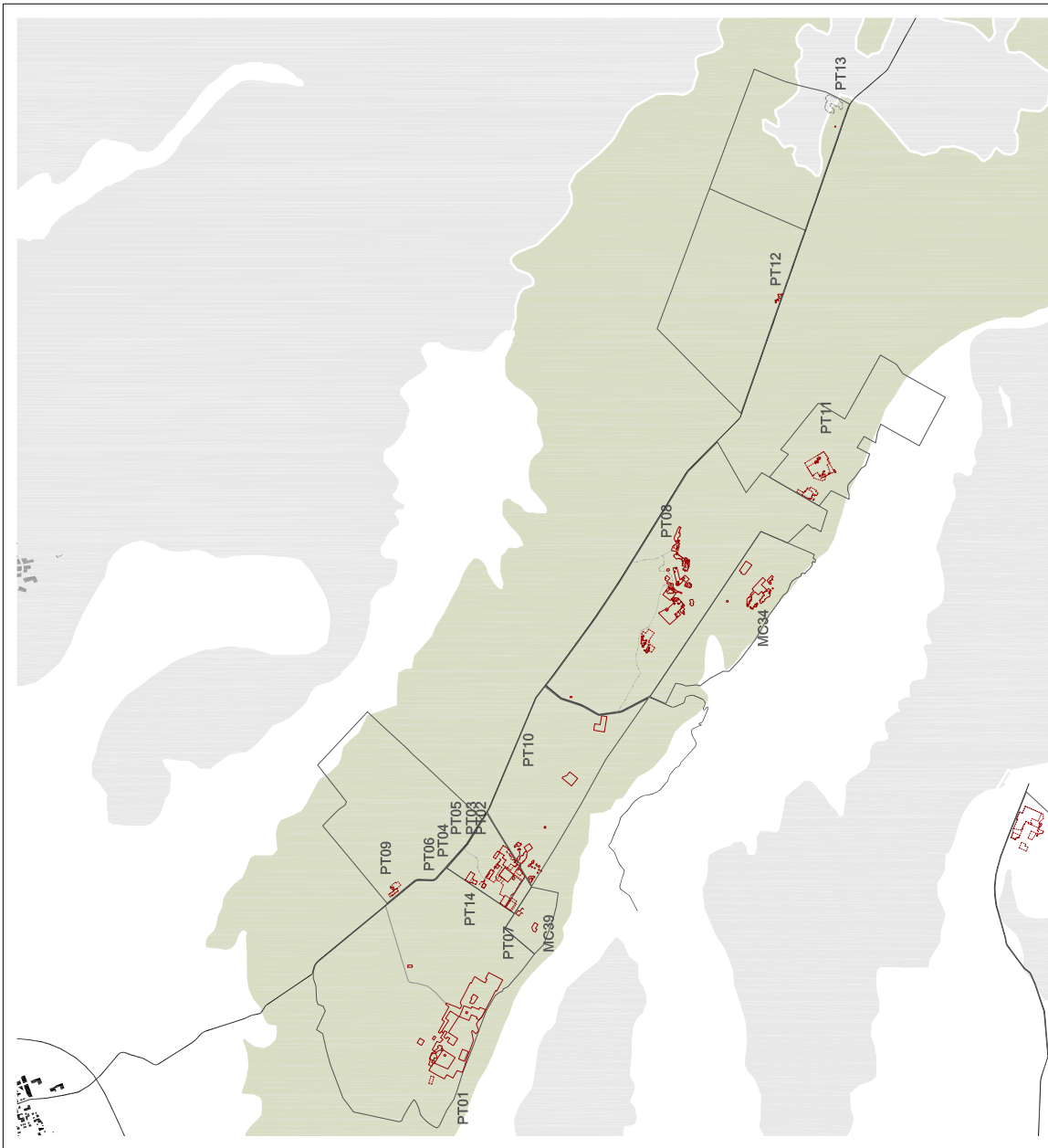
5. BIBLIOGRAFIA I FONTS	541
5.1. Bibliografia	543
5.2. Cartografies base i Ortofotografies	565
5.3. Bases de dades de pedreres d'organismes públics	568
5.4. Acrònims	569

VOLUM 2: ARXIU DE PEDRERES I ANNEXOS

6. ARXIU DE PEDRERES DE MARÈS	573
6.1. Base de Dades	575
6.2. Cartografia	627
6.3. Fotografies	633
7. DOCUMENTS ANNEXOS	723
7.1. El marès. Geologia i propietats físiques	725
7.2. Arxiu de Pedreres de Marès. Conjunts de pedreres	735
7.3. Recull de notícies vinculades a pedreres	745
7.4. Recull de projectes sobre pedreres	751
7.5. Fitxes de pedreres de marès als catàlegs de patrimoni	773

CONJUNT 15
Pedreres de Son Montserrat - Ses Comunes

PEDRERES AL CONJUNT:
MC34 / MC39 / PT01 / **PT02** (fotografia) / PT03 / PT04 / PT05 / PT06 / PT07 / PT09 / PT08 / PT10 / PT11 / PT12 / PT13 / PT14 / SM20 / SM25

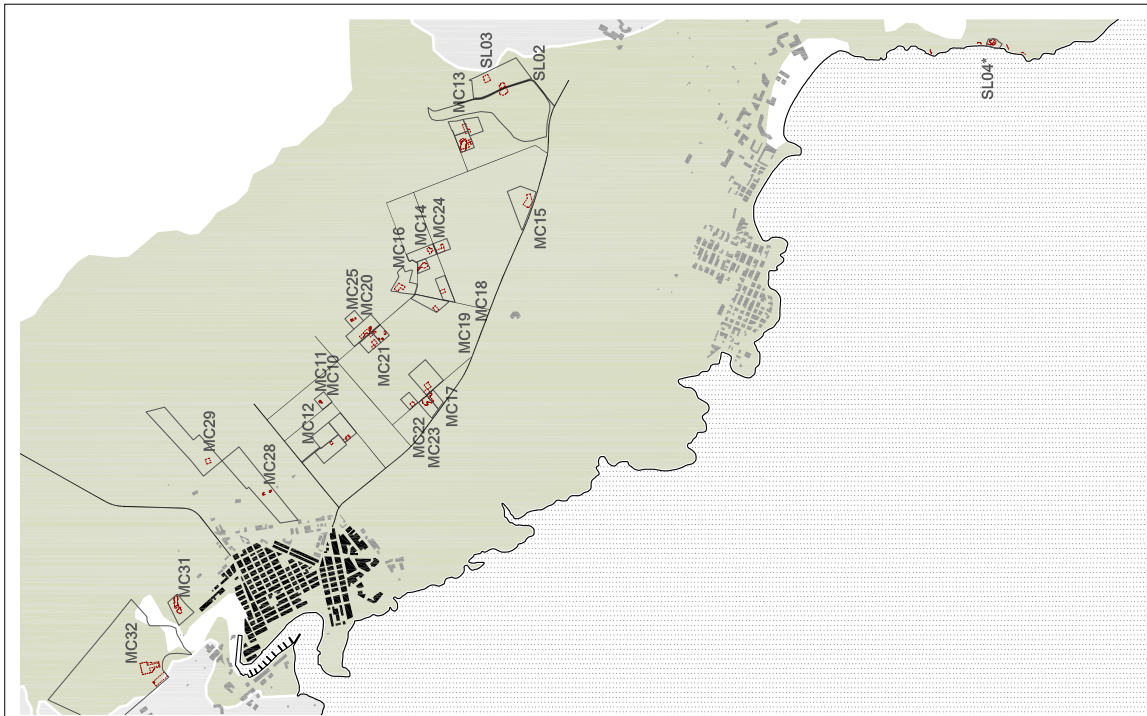
MUNICIPI:
Petra / Santa Margalida / Manacor

TOPÒNIMS: 18

PEDRERES CARTOGRAFIADES: 119

CONJUNT 18
Pedreres de Porto Cristo - Sa Gruta

PEDRERES AL CONJUNT:
MC10 / MC11 / MC12 / MC13 / MC14 / MC15 / MC16 / MC17 / MC18 / MC19 / MC20 / MC21 / **MC22** (fotografia) / MC23 / MC24 / MC25 / MC28 / MC29 / MC31 / MC32 / SL02 / SL03 / SL04

MUNICIPI:
Manacor / Sant Llorenç des Cardassar

TOPÒNIMS: 23

PEDRERES CARTOGRAFIADES: 49

- PAISATGE DE PEDRERES
- Localització de pedreres
- Conjunt de pedreres
- Geologia de marès
- Paisatge de referència

Fig. 313 Cartografia de detall territorial dels conjunts de pedreres 15, 18, 19 i 20. Elaborat per l'autora, 2020.

CONJUNT 19
Pedreres de s'Horta - Porto Colom

PEDRERES AL CONJUNT:
FL01 / FL02 / FL03 / FL06 / FL07 / FL11 / FL12 / FL13 / FL14 / FL15 / FL16 /
FL17 / FL18 / **FL19** (fotografia)

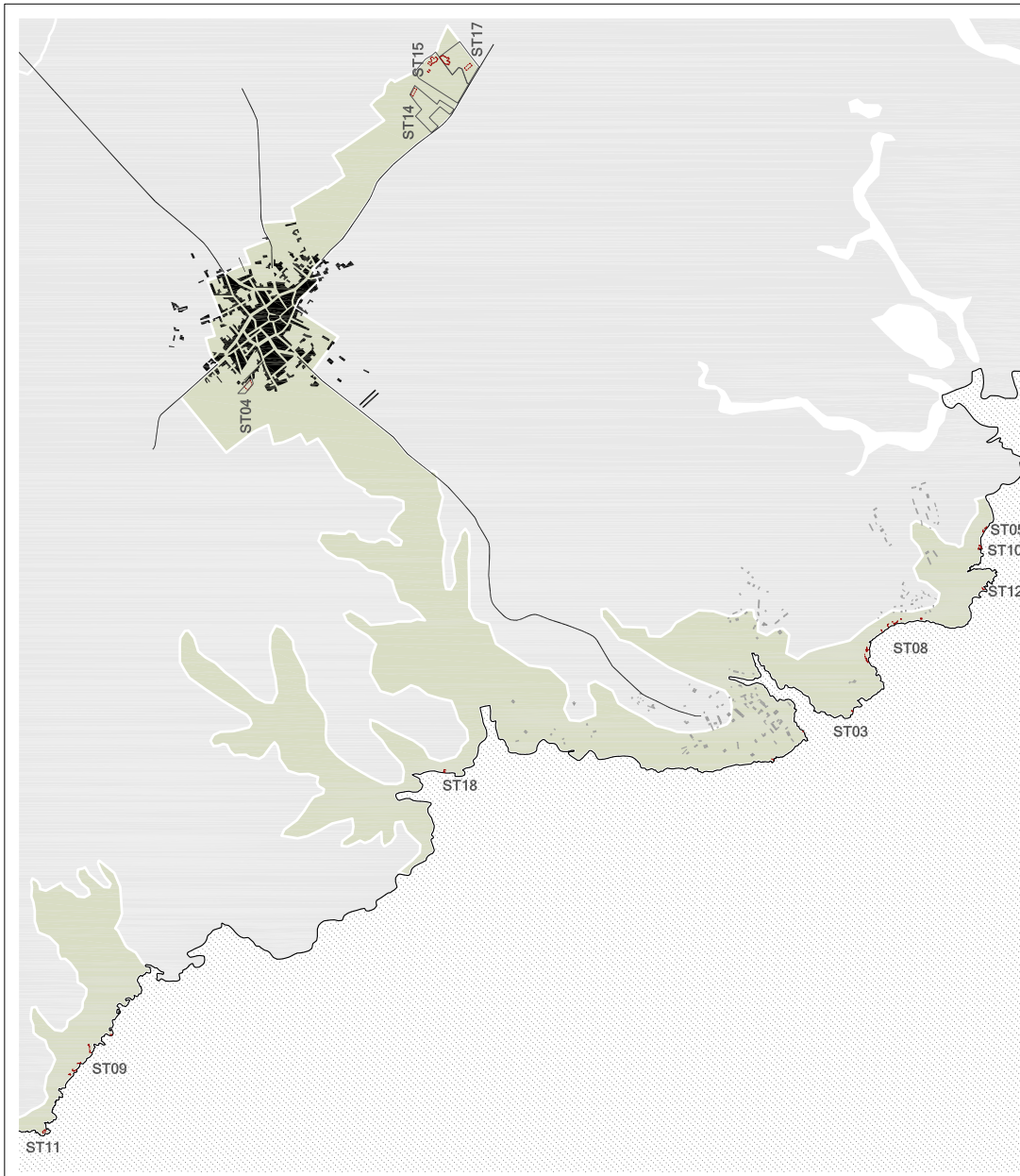
(* pedrera catalogada)

MUNICIPIS:
Felanitx

TOPÒNIMS: 14
PEDRERES CARTOGRAFIADES: 39

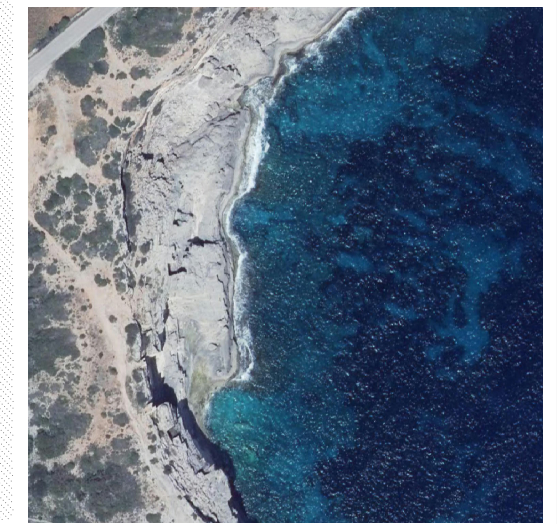
CONJUNT 20
Pedreres de Santanyí

PEDRERES AL CONJUNT:
ST03 / ST04 / ST05 / ST06 / **ST08** (fotografia) / ST09 / ST10
/ ST11 / ST12 / ST13 / ST14 / ST15 / ST17 / ST18

MUNICIPIS:
Santanyí

TOPÒNIMS: 14
PEDRERES CARTOGRAFIADES: 47

CONJUNT 21
Pedreres de Felanitx - Sa Mola

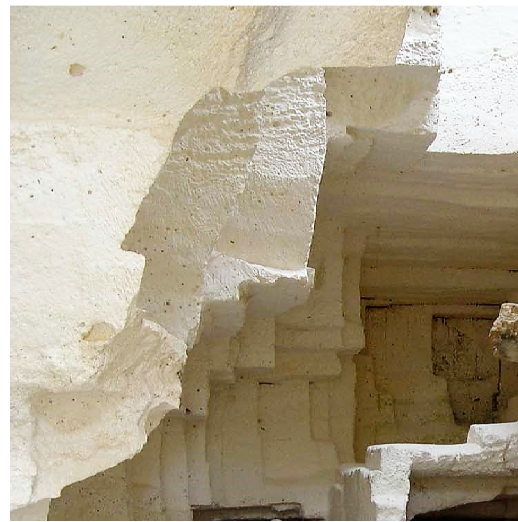

PEDRERES AL CONJUNT:
FL04 (fotografia) / FL05 / FL08 / FL09 / FL10 / ST18

MUNICIPIS:
Felanitx

TOPÒNIMS: 5

PEDRERES CARTOGRAFIADES: 32

CONJUNT 22
Pedreres de Llevant

PEDRERES AL CONJUNT:
CP01 / CP02 / CP03 / CP04 / CP05 / CP06 / CP07 / CP08 / CP09 (fotografia)

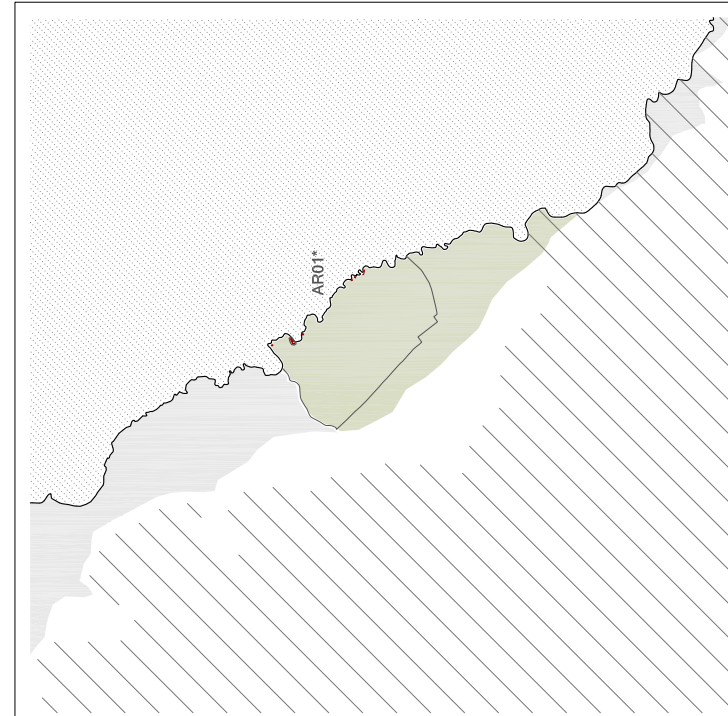
MUNICIPIS:
Capdepera

TOPÒNIMS: 9

PEDRERES CARTOGRAFIADES: 22

CONJUNT 23
Pedreres de Betlem - Colònia de Sant Pere

PEDRERES AL CONJUNT:
AR01 (fotografia)
(* pedrera catalogada)

MUNICIPIS:
Artà

TOPÒNIMS: 1

PEDRERES CARTOGRAFIADES: 6

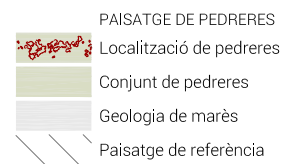

Fig. 314 Cartografia de detall territorial dels conjunts de pedreres 21, 22, 23, 24, 25 i 26. Elaborat per l'autora, 2020.

CONJUNT 24
Pedreres d'Alcúdia – Manresa

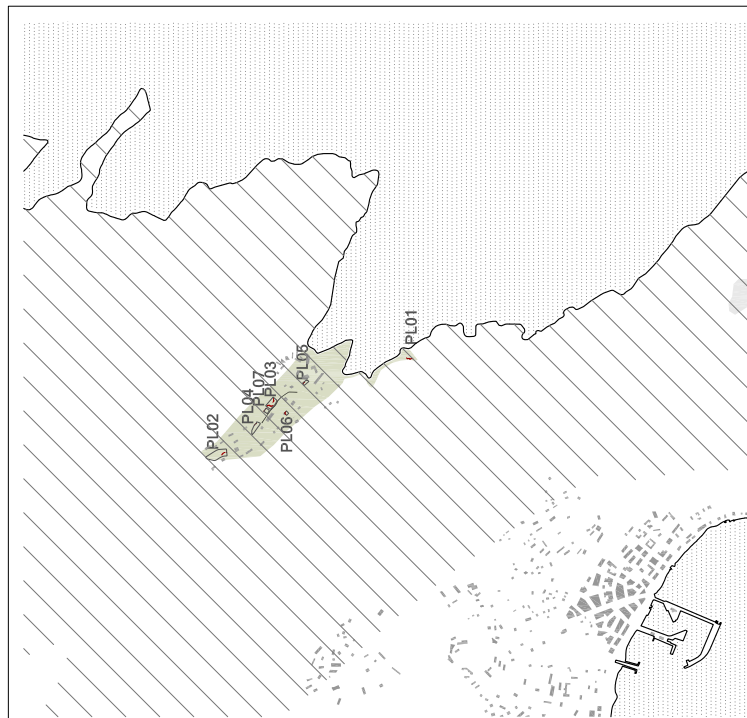
PEDRERES AL CONJUNT:
AL02 / **AL03** (fotografia) / AL04 /
AL05 / AL06 / AL07 / AL08 /
AL09 / AL12 / AL13 / AL14 /
AL15 / AL16 / AL17
(* pedrera catalogada)

MUNICIPIS:
Alcúdia

TOPÒNIMS: 14
PEDRERES
CARTOGRAFIADES: 19

CONJUNT 25
Pedreres de Cala Santa Vicenç

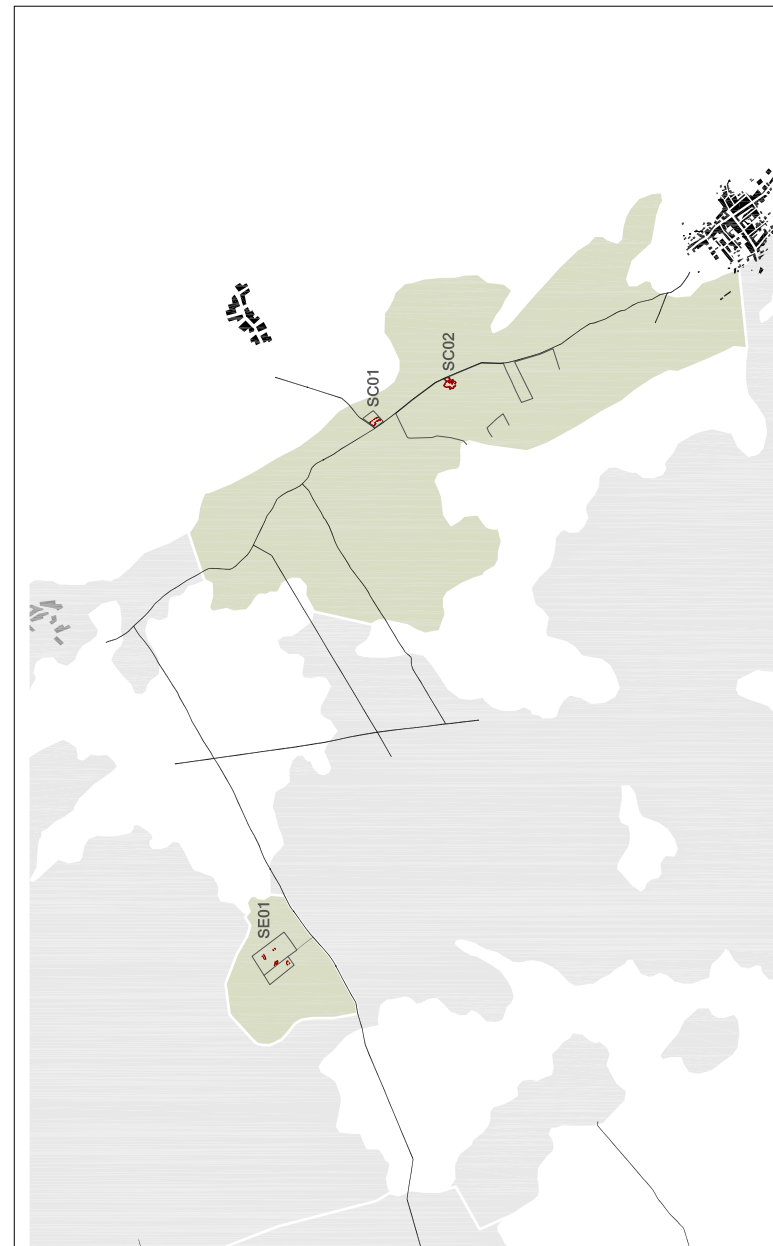
PEDRERES AL CONJUNT:
PL01 (fotografia) / PL02
/ PL03 / PL04 / PL05 /
PL06 / PL07

MUNICIPIS:
Pollença

TOPÒNIMS: 7
PEDRERES
CARTOGRAFIADES: 8

CONJUNT 26
Pedreres de Sencelles

PEDRERES AL CONJUNT:
SE01 / SC01 / **SC02** (fotografia)

MUNICIPIS:
Sencelles / Santa Eugènia

TOPÒNIMS: 3
PEDRERES CARTOGRAFIADES: 6

La representació a escala de paisatge dels conjunts de pedreres representatius

A nivell unitari només s'estudien deu conjunts dels vint-i-sis detectats, però aquests contenen 238 topònims de pedreres (que representen el 64% de la totalitat de topònims de pedreres localitzats a aquesta recerca) i cartografien 897 pedreres de marès (que suposen el 63% de les 1.420 pedreres cartografiades a la Fig. 305). Això implica que la selecció d'aquests deu conjunts és una mostra suficient per a la recerca que ens interessa.

Partint del primer conjunt detectat, el de Son Montserrat - Ses Comunes⁶⁹⁴ (Fig. 327), s'han elegit els altres conjunts a mode de poder establir una comparació entre ells i, per tant, el primer criteri a l'hora de triar-los ha estat l'existència d'un nombre de pedreres similar en tots els casos.

Perseguint la voluntat de transmetre un paisatge concret, s'ha intentat conservar la personalitat pròpia de cada conjunt de pedreres però representant-lo dins d'una metodologia paral·lela per a tot el Paisatge de Pedreres. És per aquest motiu que els conjunts de pedreres analitzats prenen un sentit total quan es miren des d'una perspectiva global i, per això, no es succeiran com a dibuixos intercalats en el discurs de la recerca, sinó que es presentaran a continuació d'aquest de manera successiva i conjunta. D'aquesta manera, l'acte de lectura del document de la recerca també permetrà entendre els conjunts de pedreres des de la seva totalitat.

Una de les constants que resideixen en tots els Conjunts de Pedreres és, evidentment, el seu caràcter variable, materialitzat en forma de traces o rastres acumulats en el paisatge. La incorporació, per tant, de la variable temporal per a la lectura del Paisatge de Pedreres permetrà recrear l'evolució de la seva formació, no només per a recopilar el registre històric de diferents estadis d'un mateix paisatge sinó també per a poder extreure'n les lògiques en les que aquest s'ha format.

Aquesta primera aproximació es centra en l'estudi de l'evolució de les pedreres de marès en el temps. Per a realitzar això, es prenen tres instants del territori com a moments d'anàlisi fixes i que, considerant la informació base de la que es

⁶⁹⁴ El conjunt de Son Montserrat – Ses Comunes, situat a Petra, es pren com a *conjunt de referència* per a l'estudi dels patrons que defineixen tots els conjunts de pedreres. De fet, va ser el primer àmbit estudiat de manera exhaustiva i del qual es va deduir l'existència d'agrupacions de pedreres que establien la continuïtat del Paisatge de Pedreres.

disposa⁶⁹⁵, es decideix que aquests moments corresponguin al primer vol ortofotogràfic del que es disposa, el de l'any 1956 (Govern de les Illes Balears, 1956), els vols dels anys 1984⁶⁹⁶ i 1989 (Govern de les Illes Balears, 1984 i 1989) i l'estat actual (Govern de les Illes Balears, 2015-2018⁶⁹⁷). L'elecció del document d'ortofotografia⁶⁹⁸ és crucial ja que és un document pur que ofereix tota la informació d'una manera completa i sense cap interpretació prèvia. L'ortofotografia permet realitzar la lectura d'una manera subjectiva i no condiona la manera en que es mira perquè la informació proporcionada és la totalitat del territori, també permet destriar els elements de paisatge que interessin a la recerca i obviar-ne d'altres. En tot cas, aquest document s'entén com a eina molt útil, juntament amb les cartografies per a representar tots els conjunts de pedreres.

Aquest marc temporal determina les tres situacions d'anàlisi amb les que llegirem els diferents conjunts. L'elecció d'aquests tres estadis, a banda de regir-se per la informació disponible, serveix per al reconeixement també de la genealogia del Paisatge de Pedreres:

- *L'estadi inicial* que proporciona la informació de l'any 1956 permet reconèixer una de les primeres èpoques del Paisatge de Pedreres modern (Fig. 297, seqüència 3a) resident a l'instant de la mecanització⁶⁹⁹ de les pedreres, que permet apreciar el pas de l'activitat artesanal a la mecanitzada. També és un moment en que principalment les pedreres es troben localitzades a l'interior de l'illa i on les pedreres costaneres, des de no fa tant de temps, ja no s'exploten.
- *L'estadi intermedi* dels anys 1984-1989 suposa un moment àlgid d'expansió i professionalització de les pedreres de marès. Si ens remetem a la Base de Dades de Pedreres, la majoria de pedreres amb numeració actual són pedreres que es comencen a explotar durant aquests anys.
- *L'estadi actual* permet reconèixer l'evolució del paisatge, amb el coneixement acumulat de la lectura dels altres moments, i llegir quines permanències o desaparicions ha sofert el paisatge així com llegir l'estat en que es troba el territori.

⁶⁹⁵ S'ha de treballar amb documents que existeixin per igual a tota l'extensió de l'illa i que tinguin una precisió fiable. Per això la font principalment consultada és l'IDEIB del Govern de les Illes Balears, encara que puntualment s'utilitzen altres fonts estatals (veure l'apartat 5 *BIBLIOGRAFIA I FONTS*).

⁶⁹⁶ Puntualment també s'ha utilitzat el vol interministerial de l'any 1979 (Centro Nacional de Información Geográfica, 1986).

⁶⁹⁷ La informació sobre l'estat actual dels diferents conjunts de pedreres s'ha realitzant mitjançant l'ortofotografia de l'any 2015, principalment. De manera puntual s'ha utilitzat també l'ortofotografia de l'any 2018.

⁶⁹⁸ Les cartografies, com ja he comentat, transmeten una informació que ha estat filtrada per qui ha elaborat la cartografia. Per aquest motiu a moltes d'elles és molt difícil llegir les pedreres de marès, ja que no s'han representat. En el cas de l'ortofotografia, és un document que mostra tal qual és un territori, no amaga res i permet detectar l'existència, o no, de pedreres de marès. Una vegada trobades les pedreres als ortofotoplanols aquestes es traslladen a la cartografia elaborada i incorporen altres informacions proporcionades, ara sí, per les cartografies oficials: corbes de nivell, toponímia...

⁶⁹⁹ Veure nota 666.

COMPONENTS DE LA LECTURA METODOLÒGICA DELS CONJUNTS DE PEDRERES

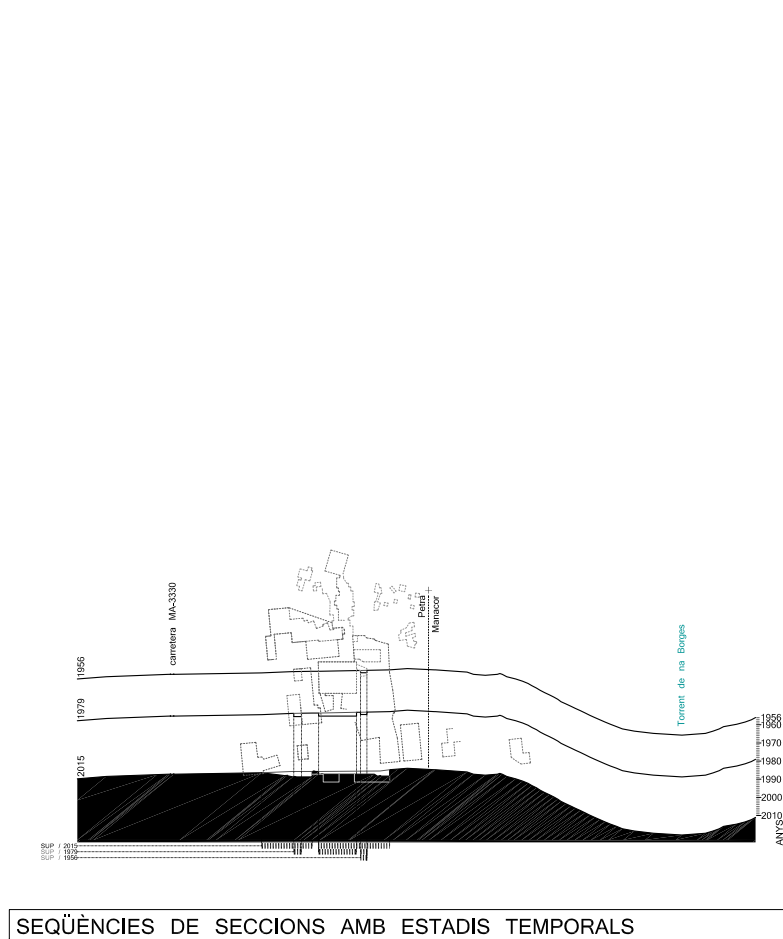
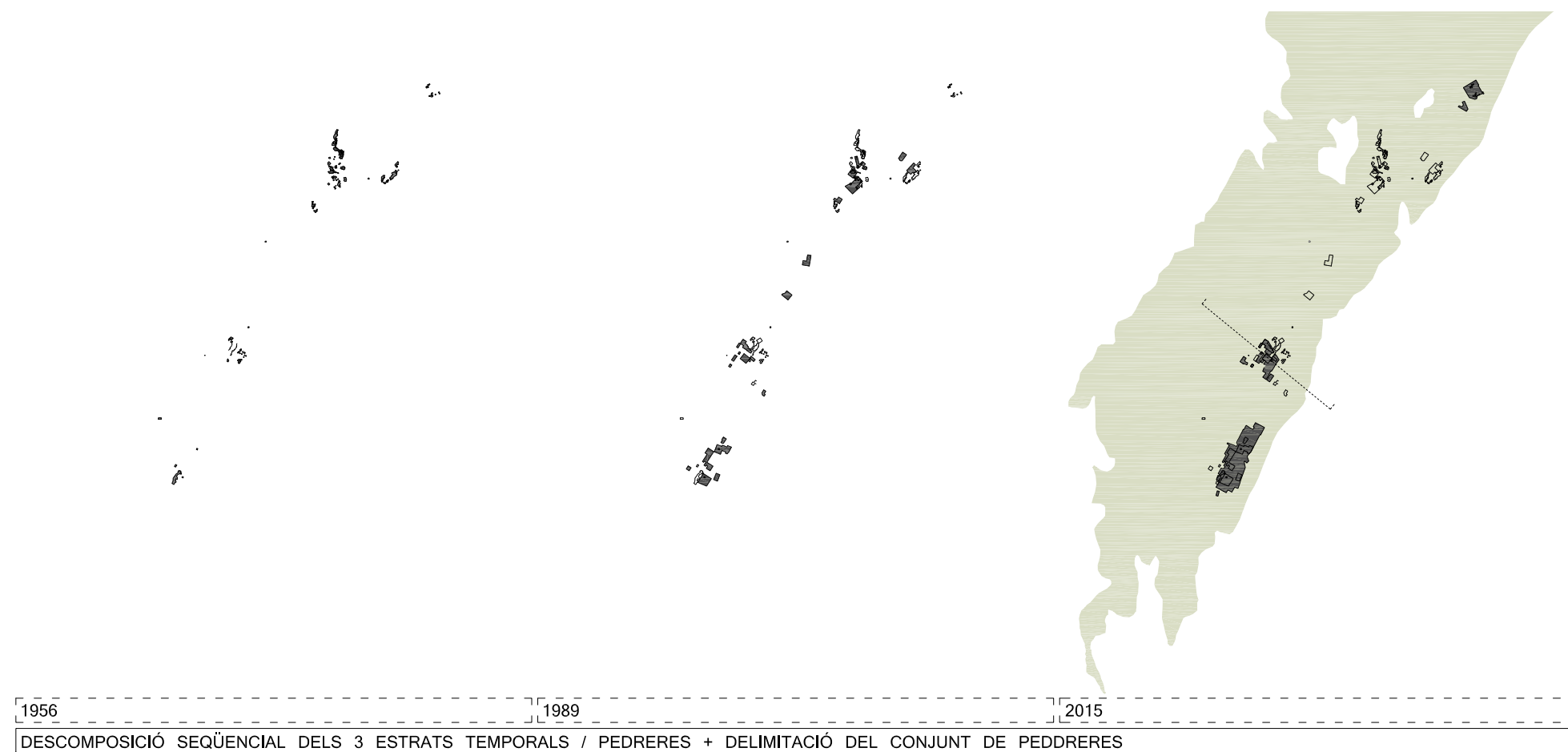

Fig. 315 (esquerra) Metodologia d'anàlisi dels Conjunts de Pedreres: Variable temporal llegida des de l'evolució de les pedreres. Elaborat per l'autora. 2020

Fig. 316 (dreta) Metodologia d'anàlisi dels Conjunts de Pedreres: Seqüències de seccions del territori amb incorporació dels tres estadis temporals analitzats. Elaborat per l'autora. 2020

La representació d'aquests tres estrats temporals s'ha realitzat mitjançant la descomposició cartogràfica seqüencial dels mateixos en tres moments, els quals s'entenen com a acumulació de dades⁷⁰⁰ i no com una disseminació d'aquestes. A part de la informació temporal recent, la definició de cada conjunt es vincula a un estadi temporal base, corresponent a la geologia del marès, molt més antiga que el paisatge analitzat. Encara que no deixi de ser un estrat temporal més, la geologia originària del Territori de Pedreres proporciona a cada conjunt un element estable que es manté com a constant a l'hora de la seva interpretació en base a la memòria, i, per tant al temps (Fig. 315).

La comprensió de la totalitat del paisatge concret dels conjunts s'aconsegueix realitzant una interpretació seqüencial de l'orografia dels mateixos i de les pedreres, representada per una seqüència de seccions que incorporen els estadis temporals treballats en aquesta lectura. Aquestes seccions es plantegen com a recorreguts pel territori que aglutinen els processos temporals així com la toponímia local. El procés evolutiu de formació del Paisatge de Pedreres es pot llegir a la part inferior de les seccions, que reflecteixen les alteracions en el paisatge ocasionades pel naixement de noves pedreres de marès, en un paisatge de pedreres incipient (Fig. 316).

El paisatge de referència dels conjunts de pedreres

Els Conjunts de Pedreres són parts del Paisatge de Pedreres que es caracteritzen pel seu dinamisme derivat de ser paisatges que a mida que es van generant es van transformant. Això fa que, inicialment, els conjunts de pedreres es percebin com a paisatges vinculats a una certa inestabilitat. Com ja he introduït anteriorment, la imatge global del Paisatge de Pedreres és molt variable ja que, tot i que les pedreres sí que proporcionen una repetició morfològica i visual, en funció del context paisatgístic d'on es localitzi cada conjunt es genera una imatge o una altra. Bàsicament, la imatge predominant del paisatge de pedreres és una combinació d'ambdós elements: les pedreres i l'entorn⁷⁰¹, cosa que genera la necessitat de pensar, a priori, en tants tipus de paisatges com conjunts de pedreres. D'altra banda, una de les característiques més

⁷⁰⁰ A mida que els dibuixos avancen en el temps, es mostren les pedreres actives corresponents al moment d'anàlisi i també les inactives en aquest mateix moment, que es representen mitjançant un codi diferent.

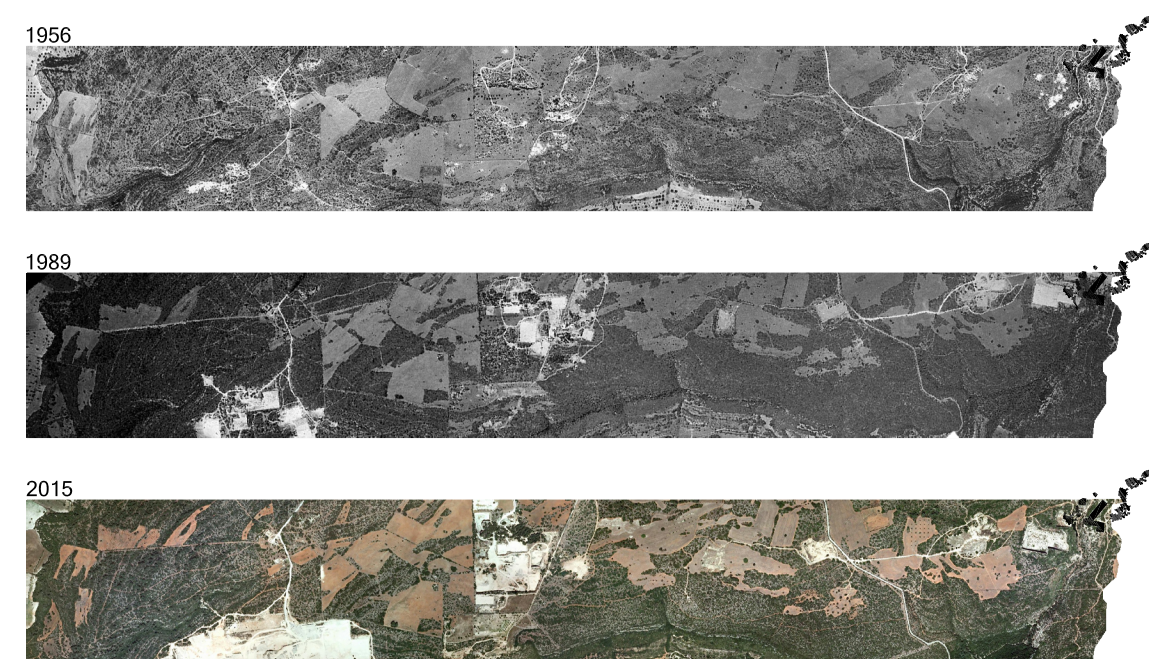
⁷⁰¹ La imatge de l'entorn de cada conjunt de pedreres, com hem vist a la Fig. 290 és independent de les pedreres i ve determinada per la parcel·lació, el tipus de terra, el tipus d'usos del sòl, les edificacions...

COMPONENTS DE LA LECTURA METODOLÒGICA DELS CONJUNTS DE PEDRERES

INCORPORACIÓ DEL PAISATGE IDENTITARI ANNEX

ELS RECORREGUTS DEL REONEIXEMENT DEL PAISATGE

LECTURA DE L'EVOLUCIÓ DE LES CONDICIONS DE L'ENTORN

Fig. 317 (esquerra) Metodologia d'anàlisi dels Conjunts de Pedreres: Incorporació d'un paisatge amb una identitat pròpia que permeti el reconeixement del conjunt. Elaborat per l'autora. 2020

Fig. 318 (centre) Metodologia d'anàlisi dels Conjunts de Pedreres: Els recorreguts per al reconeixement del paisatge de pedreres. Elaborat per l'autora. 2020

Fig. 319 (dreta) Metodologia d'anàlisi dels Conjunts de Pedreres: La lectura de les condicions de l'entorn (actual i evolutiva) com a fons on s'inscriuen les pedreres. Elaborat per l'autora. 2020

importants del paisatge vinculat a les pedreres de marès, la seva planor⁷⁰², és una característica que el fa encara més invisible del que ja era. Segons les aportacions de Goula, la clau per a poder recuperar la visibilitat⁷⁰³ en els paisatges plans és el desenvolupament del que anomena *la imatge del primer pla* com a element de lectura d'aquests paisatges.

Per aquest motiu, a l'hora de representar cada conjunt de pedreres es necessitaran diversos elements que serveixin d'ancoratge a la condició dinàmica evident del lloc. De la mateixa manera que a l'hora de la delimitació dels conjunts els elements territorials servien per a fixar-los en el territori, ara, també els elements territorials permetran lligar-los amb el Paisatge de Pedreres i identificar-ne la seva localització. Es tracta, per tant, d'incorporar a cada conjunt de pedreres un paisatge de referència situat en el pla proper de la mirada. Aquest paisatge de referència, haurà de proporcionar la visibilitat que les pedreres no tenen, ser-ne un altaveu que permeti recordar la seva posició en el territori i ubicar més fàcilment cada conjunt.

El reconeixement de paisatges existents adjacents al conjunt en qüestió, acompanyants del paisatge propi de cada conjunt, permetran trobar un punt de referència conegut en aquest paisatge descobert (Fig. 317). S'intenten cercar paisatges que discorrin en paral·lel a la continuïtat del conjunt o que actuïn d'avantsala de les pedreres, i que alhora posseeixin un caràcter suficientment definit com per pertànyer a la memòria col·lectiva per poder realitzar una associació més immediata. Aquests paisatges volen cercar singularitats pròpies de l'entorn per a integrar-les a la imatge dels Conjunts de Pedreres com a complements de referència a la seva lectura.

Un exemple del paisatge de referència que permet llegir la continuïtat del conjunt de pedreres el trobem a Son Montserrat - Ses Comunes (Fig. 327), caracteritzat per la introducció del *Torrent de na Borges* que acompanya el conjunt de pedreres en tota la seva longitud. Al conjunt de Son Font - Son Morei - Vernissa Vell (Fig. 325) s'ha reconegut un paisatge agrícola que discorre entremig del recorregut d'accés cap a les pedreres, integrat en aquest paisatge i que només pot ser reconegut

⁷⁰² La naturalesa sedimentària de la geologia de marès fa que la topografia vinculada a ella es trobi caracteritzada per l'horitzontalitat, fet que caracteritza la imatge de les pedreres de marès. Això s'ha desenvolupat als apartats 2.1 *La revelació de l'invisible* i 2.5.2 *Tipologies de pedreres de marès*.

⁷⁰³ Maria Goula afirma que els paisatges plans "son espais la imatge de la qual depèn més del patró de construcció del sòl, de la vegetació i del primer pla (...), les seves qualitats visuals depenen del patró de paisatge que suporten (arquitectures, línies de vegetació, marges...)" (2007: 209). Segons l'autora, "com més pla és un terreny més invisible es fa" (2007: 211) i, per tant, associa l'existència del primer pla com a element que permet la lectura d'aquests paisatges. També afirma que "el primer pla és estructurador de la identitat d'allò quotidià" (2007: 211).

en les seves proximitats. En canvi, al conjunt de Son Toni Amer (Fig. 323) s'assaja la incorporació d'un paisatge de referència que actua de presentació del conjunt de pedreres. En aquest cas, es localitza un paisatge agrícola juntament amb dos elements patrimonials, molt presents a l'imaginari col·lectiu dels habitants d'aquella zona i que, a més a més, marquen l'inici del recorregut d'accés a les pedreres. Concretament, la ubicació de l'Oratori de Sant Blai⁷⁰⁴, que determina la ubicació de la Creu de Terme de Sant Blai que alhora marca l'accés al camí de Sant Blai, la traça de comunicació del conjunt de pedreres, que alhora també condueix a l'oratori.

Tornant al paisatge de referència, com sabem, la verificació de l'existència dels conjunts de pedreres es demostra tant des de l'escala de paisatge com des de l'escala de territori. En el segon cas, també és important el reconeixement d'alguns elements que permetin construir la imatge del pla de fons, incorporant l'horitzó⁷⁰⁵ del paisatge. En aquest cas, a les cartografies d'escala territorial (Fig. 305), s'han volgut incorporar aquests paisatges de referència territorial que, tot i que no formen part explícita del Paisatge de Pedreres, ajuden a la seva comprensió. Concretament, s'han cercat diversos *Paisatges de Referència Territorial* que exerceixen de punts de referència visual i d'orientació. La possibilitat d'establir una relació visual envers un altre paisatge permet acotar i centrar l'escala en que s'estudia l'indret en qüestió. Aquest diàleg visual només es troba a través de la contraposició, per tant, seran els paisatges caracteritzats per la seva significativa topografia (principalment sistemes muntanyosos significatius com la Serra de Tramuntana o altres turons) els que actuaran de contrapunt perceptiu del Paisatge de Pedreres i que permetran situar cada conjunt, o tots ells, respecte el territori.

La traça de comunicació, vincle amb l'imaginari col·lectiu

Resulta impossible pensar en la comprensió del Paisatge de Pedreres sense involucrar-hi la seva percepció i, en el cas dels conjunts de pedreres, la seva percepció es troba estretament lligada a l'existència d'un recorregut que permeti descobrir la totalitat del conjunt. Aquest recorregut és el que abans he anomenat *traça de comunicació*. La incorporació d'aquesta traça a la lectura analítica dels conjunts deriva en l'apreciació que aquest recorregut que permet recórrer el conjunt i accedir a les pedreres és alhora el que configura la percepció del seu paisatge i la seva imatge i, per tant, en constitueix un element

⁷⁰⁴ L'oratori de Sant Blai fou citat per Innocenci IV el 1248. Es té constància de la creu de Sant Blai de de l'any 1608 (Roser Vidal, 2006, 61-83 tom III).

⁷⁰⁵ Rosa Barba entenia l'horitzó com un dels factors bàsics en la definició del lloc i de la imatge del paisatge, "l'element clau de referència" (1997b: 12).

de la seva identitat (Fig. 318). La imatge resultant de cada conjunt de pedreres acaba sent una resposta determinada per les condicions de l'entorn on s'ubica, reflex alhora tant de les condicions dinàmiques com les estàtiques (Fig. 319).

El Paisatge de Pedreres no s'entén només a través de les pedreres de marès com a espais i de la seva percepció, sinó que a més (i sobretot tenint en compte que el concepte paisatge té més a veure amb l'associació a una identitat que comporta la interpretació de components físics i intangibles) s'articula mitjançant la comprensió de tots els rastres que aquestes han generat i que es troben presents en el mateix paisatge. Les pedreres de marès, com a activitat dinàmica que són, no es poden entendre sense la dualitat que provoca el buit, que veiem, i el ple, que intuïm, és a dir, la pedrera i les construccions que han esdevingut a partir d'ella. Aquesta dualitat ha estat present des de la seva generació, però mai ha resultat analitzada des de la seva vinculació amb el paisatge de l'illa i menys, amb les pedreres que l'han generada.

A més, el mosaic territorial que defineix el Paisatge de Pedreres es tant homogeni, que cada conjunt respon a la seva pròpia imatge (Fig. 306). Però entre la multiplicitat de trames de mosaic que defineixen aquestes imatges, primer dels conjunts i després, de tot el Paisatge de Pedreres, l'espai buit determinat per les pedreres troba la seva correspondència en una sèrie de traces identificables i homogènies que recorren i construeixen l'illa. Aquestes traces construïdes són el resultat del marès extret de les pedreres i tot i ser dues materialitats oposades es converteixen en complementàries per a la definició del Paisatge de Pedreres. Per aquest motiu, i vinculats a la traça de comunicació pròpia de cada conjunt de pedreres s'han ubicat les localitzacions principals d'ús del marès extret, les quals es representen principalment⁷⁰⁶ pels conjunts urbans antics de les ciutats o viles vinculades a cada conjunt de pedreres. Alhora, han resultat ser traces integrades a la idea de paisatge instal·lada a l'imaginari col·lectiu⁷⁰⁷ fet que proporciona la imatge de conjunt tantes vegades cercada i, a més, amb la seva vinculació amb els conjunts de pedreres es permet incorporar aquesta part ja reconeguda de l'imaginari col·lectiu amb la construcció de la identitat del Paisatge de Pedreres.

⁷⁰⁶ Aquí també hi trobaríem les possessions properes al conjunt de pedreres, murs de marès de tancament de les finques rurals, altres elements etnològics (molins, safarejos...) construïts amb marès... Cada conjunt de pedreres es podria anar desgranant amb les edificacions que probablement ha generat, però la simplificació de vincular els nuclis urbans és perquè contenen molts dels elements construïts amb marès, des de l'església i els edificis representatius, com elements d'arquitectura quotidiana residencial o altres construccions etnològiques.

⁷⁰⁷ Tot i que moltes vegades els elements construïts fruits del Paisatge de Pedreres apareixen integrats en el que tradicionalment s'ha considerat com al paisatge identitari de l'illa, s'han concebut com a elements en si mateixos sense establir una relació amb el seu paisatge d'origen.